

„A SZENT, A VÁRT SZÉLVÉSZ” TANULMÁNYOK A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG KÖZOKTATÁSÜGYÉRŐL

Budapest, 1970. Szerkesztette Mészáros István. Akadémiai Kiadó. 195 lap.

Méltóképpen emlékezett meg a Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottsága a Tanácsköztársaság 50. évfordulójáról azon a gazdag tematikájú tudományos ülésszakon, amelynek tanulmányokká formált előadásait „A szent, a várt Szélvész” címmel jelentette meg az Akadémiai Kiadó. A kötet nemcsak a Tanácsköztársaság közoktatási politikájának állít méltó és maradandó emléket, hanem a legújabb kutatási eredmények közzétételével ismereteink gazdagodását is elősegíti és további kutatásokra ösztönöz. A kötet tanulmányai nemcsak a szorosan vett magyar oktatás- és nevelésügy történetének igen jelentős szakaszáról adnak árnyalt, részleteiben gazdag képet, hanem szélesebb értelemben a művelődéstörténet, illetőleg egyes tanulmányai a tudománytörténet feltárásához is igen hasznos segítséget nyújtanak. A bevezető és a széleskörű kitekintést adó záró tanulmány jól foglalja keretbe az iskoláskor előtti nevelés, a népismeret, a középfokú és felső oktatás, a felnőttoktatás kérdéseit különböző csomópontokon megragadó tanulmányokat. Ezek között jól helyezkednek el — a kötet tematikáját továbbgazdagítva — a középiskolás diákmozgalommal, a gyermekvédelemmel, a magyar pszichológia történetének egy szakaszával, a történelemoktatás reformjával foglalkozó írások.

KÖTE SÁNDOR A Tanácsköztársaság közoktatása és pedagógiája c. tanulmányával, a Tanácsköztársaság közoktatáspolitikájának az oktató-nevelőmunka átfelművelésére tett intézkedéseknek és nagyszabású terveknek tömör összefoglalójával indul a kötet.

VÁG ÖTTÓ az iskoláskor előtti nevelésről szóló tanulmányában ismerteti a játékkiskola koncepcióját és a Tanácsköztársaság óvodaügyi programját, kiemelve annak jelentőségét, hogy az iskoláskor előtti intézményes nevelés szervesen beilleszkedett az egész intézményes nevelési rendszerbe.

JÁRÓ MIKLÓSNÉ tanulmányának mottójául egy kormányzótanácsi rendelet egyik mondatát választotta: „A Tanácsköztársaság a gyermekek testi és lelki védelmét legfontosabb feladatának tartja.” A szerző a gyermekvédelemről szóló tanulmányában bő forrásanyag alapján mutatja be azt a sokrétű és a mának is példát mutató tevékenységet, amelyet 133 nap alatt a fiatal proletárállam a gyermek- és ifjúságvédelem érdekében konkrét intézkedéseivel és a hosszabb távra szóló tervek kidolgozásával kifejtett.

MÉSZÁROS ISTVÁNNAK a kor hangulatát, légkörét idéző tanulmánya a Fejér megyei népiszkolai olvasókönyvről méltó emléket állít a féltéveszázad múltján is tiszteletet parancsoló bátor kezdeményezésnek és a kezdeményezőknek, s a közülük is kimagasló, mártírhaltól halt Velinszky Lászlónak.

VAJÓ PÉTER tanulmányában a középiszkolai diákmozgalom történetének e fontos fejezetét világítja meg, összegezve a mozgalom tanulságait, ma is értékesíthető tapasztalatait.

BALÁZS GYÖRGYNÉ a dualizmus kori történelemoktatásra visszatekintve az 1919-es reformtervek elemzése során meggyőzően mutatja be, hogy a történelemoktatás vonatkozásában is 1919 úgy kezdete az újnak, hogy egyben betetőzése is mindazoknak a haladó törekvéseknek, amelyek Magyarországon az előző évtizedekben fejlődőben voltak és hatottak.

SZÉKELY ENDRÉNÉ tanulmányából kibontakoznak azok a nagyvonalú tervek, amelyek a szakmunkásképzés magas szintre emelését az oktatási rendszer szerves egységében kívánták megoldani és azok a kezdeményezések, amelyek a mérnökképzés, a műszaki felsőoktatás reformjának előkészítését szolgálták.

LADÁNYI ANDOR a Tanácsköztársaság felsőoktatási politikájának fő célkitűzéseit (a felsőoktatás demokratizálása, a haladó szellemű oktatás megteremtése, a tanulmányi rendszer reformja, a szervezeti reformok) a történeti előzményeket is bemutatva ismerteti.

PÁSZTOR JÓZSEFNÉK a felnőttoktatásról és a népművelésről szóló tanulmánya áttekintést nyújt azokról az intézkedésekről, amelyeket a proletárállam a szabadiskolák megszervezésével, az ismeretterjesztés egyéb formáinak kialakításával annak érdekében tett és tervezett, hogy a dolgozók számára megnyissa a műveltség megszerzésének lehetőségét.

SÍPOS ISTVÁNNÉ a Magyar Gyermektanulmányi Társaság szerepének, tevékenységének be-

mutatásán keresztül bizonyítja, milyen új lehetőségeket és távlatokat nyitott meg a proletárhatalom a magyar pszichológia fejlődése előtt.

FÖLDÉS ÉVA „Kulturális forradalom — forradalmi kultúrpolitika a Magyar Tanácsköztársaságban” c. nagy forrásanyagra épülő, fontos, eddig ismeretlen dokumentumokat is megszólaltató tanulmánya méltóképpen zárja a sort. A szerző nemcsak azt mutatja be, hogyan készítik elő a magyar pedagógusok legjobbjai a század elejétől kezdve harcaikkal, reformterveikkel mindazt, ami a proletárhatalom győzelme után a Tanácsköztársaság közoktatásügyi és kulturális politikájában gyakorlatiá vált, hanem azt is, hogy hogyan hatottak e nagy tettek a Tanácsköztársaság leverése után külföldön is.

A tizenegy tanulmányból álló, jól szerkesztett kötet erényei közé tartozik az is, hogy valamennyi témának az 1918 októberre előtti időkre visszanyúló előzményeit is felvázolja s ezzel meggyőzően dokumentálja, hogy az a lelkes, félévszázad távolából is megható és magával ragadó, sokirányú, lendületes munka, ami 133 nap alatt a közoktatás, a nevelésügy és a művelődés területén kihontakozott, mélyen a magyar haladó hagyományokban gyökerezett és a munkáslatalom a haladó gondolatok valóraváltásának addig sohasem látott lehetőségét biztosította. És bizonyítja ez a szép kivitelben készült kötet nemcsak azt, hogy az első magyar proletárdiktatúra felismerte az oktatás és a nevelés alapvető fontosságát a jövő formálása szempontjából és ez a gyors, forradalmi intézkedések mellett az elméletileg megalapozott, az eddigi ismereteket magába olvasztó nagyvonalú tervekben is megfogalmazódott, hanem azt is, hogy a néptanítók és tanárok tettekkel mutatták meg, hogy megfogadták a költő szavait:

„Ha itt a Szélvész, szívet elébe,
Ha itt az óra, verjen hangosan...”

KÖNYA SÁNDOR

HERMANN ISTVÁN: A SZOCIALISTA KULTÚRA PROBLÉMÁI

Budapest, 1970. Kossuth Könyvkiadó. 527 lap.

„A polgári dekadencia problémái” című korábbi könyvének mintegy folytatásaként a szerző ebben az újabb jelentős és nagyszabású monográfiájában nem kevesebbre vállalkozik, mint az egész nemzetközi munkásmozgalom és tudományos szocializmus Marxtól az SZKP XX. kongresszusáig ívelő eszme- és ideológiai történetének a szocialista kultúra szintetizáló aspektusából történő vizsgálatára, átfogó elemzésére.

HERMANN a marx „kultúra, vagyis a társadalmi, emberi totalitás” fogalmából indul ki, és ebből a nézőpontból az eredeti marxi felfogást és világlékpet a következő döntő felismerések alapján analizálja: a marxizmus megalapítói az egyes ember és a társadalmi ember, „az élet különböző tényezőinek egységében ismerték fel minden reális vizsgálódás talaját”; ebből az egységből ítélték meg a kultúra alapvető kérdését, a szabad időt, illetve ennek termékeny idővé való tételét; a kultúra szférájának két döntő fejlődő elemét különböztették meg: a tárgyiasítást és tárgyiasodást, a külsővé tételt, illetve az elidegenülés elleni küzdelmet, az elidegenülés visszavételét, a belsővé tételt; e két elem össztársadalmi lehetőségeit és feltételeit kutatták és az utóbbi feladat megoldásában kiütető szerepet juttattak a művészetnek. HERMANN szerint a *totalitás marxi kategóriájának a lényege az, hogy „a valóság vizsgálatában egyesíteni kell a történetiséget az antropológia és a praxis filozófiai szempontjait és következtetéseit”*. E három mozzanat egysége alapozza meg a marxi gondolatokon belül az emberi kultúra szférájának tartalmát.

A továbbiakban a könyv nyomom kíséri azt a folyamatot, melynek során — a II. Internacionálé idején — a marxi filozófiai koncepció és egységes szemléletmód, a totalitás fogalma, kategóriája szétesett és egyoldalú interpretációk, leegyszerűsítések áldozata lett. HERMANN úgy véli, hogy a II. Internacionáléban főként a historicisztikus mozzanat került túlsúlyba. Az Internacionálé hivatalos teoretikusai egyrészt a praxis lebecsülésével egy evolucionista történelemszemlélethez jutottak el, és a marxista filozófiát történelmi materialista interpretációkra szűkítették le, másrészt KANTtal és a neokantiánizmussal igyekeztek azt kiegészíteni. Más teoretikusok ezzel szemben az anarchista-aktivista filozófiai mozzanatokot újították fel és az anarcho-szindikalista praxis-filozófiát részesítették előnyben a történelmi fejlődés mozzanataival szemben.

A marxi filozófiai totalitás szétszakításának a II. Internacionáléban feltartóztatatlannak látszó folyamatát HERMANN elemzései szerint LENIN azzal állította meg, hogy ismét helyreállította a marxista filozófia egymással összefüggő elemeinek dialektikáját. A II. Internacionálé elméleti szintjén messze túlmutató lenini elmélet és gyakorlat centrális törekvése ez. Ebből szervesen következik az a lenini felfogás, hogy a munkásmozgalom, a szocializmus kultúrája